

AKTARI-YORUM ÖYLEYSE VAR-IM¹

Özge Soysal

« ...sevmek, ötekinin eşsiz olmasını istemekir. Ya da dahası: eşsiz ötekinin varoluşunu mümkün kılan sevgidir, bir başka deyişle aktarım/ karşı aktarımdır».

Julia Kristeva

Öznenin konuşan-varlık olması ve konuştuğu zaman söylediklerinde o farkında olmaksızın neyin söylendiğini bilmemesi bize aslında temel olarak nevrotik aktarımı oluşturan şeyin tanımını verir². Aktarımın kendisi dile girmiş özne için mümkündür ve zaten bir konum değişikliğini belirtir: bilinçdışı kalmış cinsel içerikli arzu bir başka gösteren (signifiant) tarafından gösterilmekte, gösterenler dizisi içinde bilinçdışı arzu birinden diğerine aktarılmakta, aktarılamadığı zaman da bir ya da birkaç gösterende takılı kalmakta, bir diğer deyişle söz gösterenler arası dolaşımını sürdürmeyip konum değiştirememektedir.

Ne söylediğini değil ama neyi söylediğini – yani söylediğinin neyi gösterdiğini – bilmemek öznenin yetersizliğinden değil, daha çok yapısal oluşumundan kaynaklanır. Bir gösteren özneyi bir başka gösteren için temsil ederken, özne onu temsil eden ve sıralanagelen gösterenler içinde deyim yerindeyse kaybolmuştur, zira söylem içinde bir gösterenin hangi gösterene bağlanacağı öznenin ne kontrolünde ne de öngörüsündedir. Ama tüm bunlara rağmen özne “yok” da değildir, ne de tamamıyla kaybolmuştur. Bilinçdışı, sürçmeler (lapsus), rüya, istençdışı eylemler vb. oluşumlarda belirlemekte, deyim yerindeyse yüzeye çıkmaktadır. Bu oluşumlar yalnızca analitik alanda belirmezler analitik alanda belirdiklerinde “aktarım” adını almaktadırlar. Çünkü aktarımın oluşabilmesi için herşeyden önce bir “yer”, analitik bir “alan-çerçeve” gerekir. Bu gereksinim şu demektir: Nasıl ki bilinçdışının “olabilmesi” için onu bir duyanın, tanıyanın, yani bir yer açanın olması gerekir, aktarımın da analitik alanda aktarım olabilmesi için onu tanıyana ve yorumlayana ihtiyaç vardır.

Bu, aktarımı kendinde aktarım olarak değil birtakım sınırlar içinde düşünmek anlamına gelir. Bu çerçeve içinde terapist/analist olarak bizim yerimiz nerededir? Bunu şöyle

---

¹ Bu yazı *Psikanaliz Yazıları* dergisinin “Aktarım ve Karşı Aktarım” sayısında (sayı: 17, sonbahar 2008, Bağlam yayınları) yayımlanmıştır.

² Özne neyi söylediğini bilebilir ama söylediklerinde neyin söylendiği çoğu zaman onun bilgisi dahilinde değildir. Bu da aslında bilinçdışının gündelik söylemimizde aktif olması, öznenin bilinçli bilgisinden kaçan bir şey olması anlamına gelir. Bu aynı zamanda *dit-dire, énoncé-énonciation* yani *söylenen-söyleme, sözce-sözceleme* arasındaki farktır da. Her söylenen ya da sözce bilinçdışı söyleme-sözceleme zincirini de harekete geçirmektedir.

cevaplandırabiliriz: Gösterenlerin kendi içlerinde akışkan olduklarını, Gösteren2 olmadan gösteren1'i düşünemeyeceğimizi ve aslında bunun kendi içinde birinsten (homojen) bir yapı olduğunu düşünürsek, bu yapıya ayrıncinsten (heterojen) olan ve gösterenlerin akışkanlığını sağlayan bir öge vardır: nesne *a*. Heterojen olması nesne *a*=şudur diyememizden, daha çok "gerçeğin" düzleminde yer almasından kaynaklanır. Terapistin/analistin de seans sırasında çerçeveye içkin ama aynı zamanda öznenin gösterenlerinin akışkanlığını sağlayan heterojen bir konumu vardır. Danışan ya da analizan söyleyerek, şikâyet ederek, anlam arayarak ve aslında neyi söylediğini bilmeyerek aktarımı mümkün kılar; çünkü tam da konuşarak gösterenlerin onunla terapisti/analisti arasında dolaşımında olduğunu ve dolaşımında olmaya devam edeceğini göstermiş olur. Ve bu gösterenler de seansın kimi dönemlerinde hem analizanın hem de analistin bedeninin nesne *a* konumu alabilecek kimi kısımlarından geçmekte, adeta bedeni-bedenleri dolaşmakta, böylelikle de terapötik/analitik bağı oluşturmaktadır.

Aktarım gibi ruhsal oluşumlar seansın birbirinden farklı iki katılanı arasında "bağ" kurar. Bununla birlikte analitik alanın dışındaki oluşumlar da aktarım ilişkisi içinde değerlendirilebilir³. Fakat farkları bağlanma tarzındaki bir ilişkiyi mümkün kılmaktansa, "kaynaşma" tarzında bir bağ geliştirmeleridir. Bu bir yeme krizi ya da erotomanik bir sanrı olabilir. Böyle bir durumda aktarım bir eylemde sıkışıp kalmış gibidir. Ve sanki analizin gösterenler, anlam, imgeler, kurgular gibi sıradan bileşenleri herşeyin yoğun (kompakt) olduğu tek bir eylemde, bazen bedenin tek bir bölgesi tarafından emilmiş ve sonlanmışır. Aktarım, böylesi durumlarda bir gösterenin diğerine gönderdiği simgesel dil yapısı içinde değil, çoğu kez bedenin bir kısmının baskın ve hareketli olduğu "eylem" şeklinde kendisini gösterir. Bu, biraz önce bahsettiğimiz gösterenler arası akışkanlığın, dolaşımın olmadığı anlamına gelir. Çünkü "eylem" bu dolaşımı garantileyen nesne *a* yı bedenin bir bölümünün baskın olduğu bir olayda kristalleştirmiştir.

Terapistin/analistin aktarımı yorumlamasıysa özneler-arası, düzlemler arası bağı olduğu kadar kopuşun da habercisidir. Bilinçdışı motifler adeta "bilinçdışı" olarak adlandırılmış, dürtüsel gidiş-gelişler ruhsal zaman ve mekâna yazılmıştır. Yorumun kendisi içiçe geçmiş, uzayıp giden bilinçli-bilinçdışı söylemde bir duraktır veya esasen ikisini birbirinden ayıran bir kopuştur.

---

³ Burada aktarım ilişkisi içinde ele alınmayan eyleme geçişten (*passage à l'acte*) farklı olarak her zaman bir adrese, ötekiye çoğunlukla da analiste yönelen ve onun duyup, yorumlaması için kelimelere dökmektense davranışa dökmek olan *acting-out*'tan bahsediyoruz. Freud'a göre bu yeniden hatırlamanın yerine geçer ve geçmiş bir eylemi aktarımda yeniden harekete geçirir.

Bildiği-varsayılan-özne: Analitik aktarımın üçüncüsü

Freud, histeri üzerine çalışmalarından itibaren aktarımın doğasını belirlemiş gibidir⁴. Aktarım bir çağrı, bir sevgi talebidir. Ve çoğu histerik olguda olduğu gibi Freud'un histerik olgularında da bu çağrı aşırı erotize bir biçimde açığa çıkmaktadır⁵. Aktarımın doğasındaki iki ana öğeden biri, geçmiş yaşantılara ait bir durumun yinelenmesi, analitik ortamda yeniden harekete geçmesidir. Bununla bağlantılı ikinci öğeyse analizani analiste bağlayan duygusal ilişkidir. Bu sevgi aktarımı aslında analizani konuşturan, analize devamını sağlayan, bu ilişkiyi özel kılan şeydir. Analizanın adeta semptomu aklına gelince analistini, analisti aklına gelince semptomunu düşünmesi, özetle analistini semptomunun merkezine yerleştirmesi, dahası nedeni haline getirmesidir.

Lacan'ın 1960 yılındaki "Aktarım" adlı Seminerinde "bildiği-varsayılan-özne" olarak adlandırdığı şey benim yorumuma göre temel olarak bunu ifade eder⁶. Bilinçdışının bilgisi analiste ait olarak varsayılmıştır. Lacan yine bu seminerinde "*özneye hiçbir şey varsaymayız, öznenin kendisi varsayımdır*" diyecektir. Bu aslında –bilinçdışı bilginin analiste varsayılması ve analistin kendisinin varsayım olması- analizin geçtiği sürecin ve geldiği noktanın da bir belirtisidir. Böylelikle bildiği-varsayılan-özne analitik çerçevenin bir üçüncüsü, gösterenlerin dolaşımını sağlayan, aktarımsal bağı güvence altına alan bir üçüncü olarak simgesel yerini alacaktır: gösteren özneyi (analizan) bir başka gösteren için (analist) temsil etmektedir.

Aktarımsal ilişkinin bir diğer göstergesi de analizanın analistini kendi öyküsüne ve elbette ki kendi analitik sürecine gönderen gösterenleri bir süre sonra sezmeye, seçmeye ve öznelenmiş bu gösterenler üzerinde üstelemeye başlamasıdır. Kendi pratiğimden yola çıkarak, terapistin danışanını dinlerken kendisinde uyanan duygu durumuna ancak sonrasında farkına varmasının –öfke, kızgınlık, şevkat, onarma isteği vb.- aktarımın zaten "orada" olduğunun bir belirtisi olarak düşünüyorum⁷. Danışan da adeta bunun farkına varmıştır ve

⁴ S. Freud – J. Breuer, *Histeri Üzerine Çalışmalar* (1893-1895), İstanbul, 2001, Payel yay.

⁵ *Talep* (demande) daha çok simgesel, *çağrı* (appel) gerçek düzlemedir. Mesela bebeğin ağlamaları bir çağrı olabileceği gibi, zamanla talebe dönüşmektedir. Bunu sağlayansa annenin bebeğinin ağlamalarını yorumlaması ve kendi gösterenlerini bebeğinin ruhsallığına yazdırmasıdır. Aynı şeyi, yani çağrının talebe dönüşme sürecini, genelleme yapmaktan kaçınsak da, analitik süreç için de düşünebiliriz.

⁶ J. Lacan, *Le séminaire Livre VIII, Le transfert* (1960-1961), Paris, Le Seuil, 2001.

⁷ Bunun adına karşı-aktarım da diyebiliriz. Ama danışanın terapistini kendi özneliğinden etkilemesi bile henüz imgesel de olsa arada bir bağ kurulduğunun –aktarımın söz konusu olmadığı bir bağ düşünebilir miyiz?- ve danışanın terapistini içeriden "fethettiğinin" bir göstergesidir. Burada Lacan için aktarım-karşı aktarım ayrımının olmadığını belirtmek yerinde olacaktır. Çünkü başta da belirttiğimiz gibi her varlık, konuşan-varlık konumunu kazandığı yani simgesel düzene girdiği andan itibaren aktarım ilişkisinin içine yazılmış bulunmaktadır. Bu

aslında bundan belli bir haz aldığı da söylenebilir. Sonunda terapistini tam da içeriden etkileyecek gösterenleri bulmuş ve onu başlangıcında yabancı olduğu öyküsünün içine çekmiş gibidir. Terapist de danışanından gelen bu “akını” (afflou) karşılayabilip, danışanın farkında olmaksızın kullandığı bu gösterenleri duyup ona gönderebildiği sürece bildiği varsayılan-özne işlevine yerleşmiş demektir; zira terapistin farkındalığı imgeselin işlendiği simgesel düzlemi harekete geçirmiştir.

Bekleyiş mi yoksa çılgılık mı?

Bununla birlikte aktarımın bu şekilde gelişmediği ilişkiler de vardır. Yine Freud’dan hareketle narsisistik psikonevroz vakalarını buna örnek gösterebiliriz. Aktarımın gelişebilmesi için bir ortama gereksinimi olduğunu ve aktarımı belli sınırlar içinde kendi yerimizi, analizanın yerini ve hatta bu ilişkiye dışsal bir üçüncünün yerini sorgulayarak düşünebileceğimizi söylemiştik. Oysa, mekân ve zamanın özne için sorunlu olduğu durumlarda aktarım ilişkisinin “bağ” şeklinde gelişmesinden bahsetmek de zordur. Buna örnek olarak erotomanik sanrıları olan danışanların klinik çalışmalarda kurdukları ilişki biçimini gösterebiliriz.

Böyle seansların gidişatında yoğun olarak hissedilen şeylerden başlıcası danışanın terapötik ilişkiyi terapistini emmek/yutmak ya da onun tarafından emilip/yutulmak olarak kurmasıdır. Zaman ve mekân danışan için sorunlu olduğu gibi adeta sonsuzlukta yayılıyor gibidir. Bitemeyen seanslar, terapinin geçtiği alanı çoğu kez ev ortamı gibi algılamalar bunun yalnızca birkaç ifadesi olabilir. Danışanın terapistin varlığına aşırı duyarlı olmasıysa bu tür çalışmalardaki bir başka kırılma noktası oluşturmaktadır. Öyle ki, yapılan yorumlar klasik nevrotik aktarım ilişkilerinde olduğu gibi üzerinde çalışılıp, anlam üretilebilecek öğeler olarak değil, danışan tarafından kişisel eksiklik ve yetersizlik belirtileri olarak algılanabilmektedir. Danışanın, deyim yerindeyse çılgılığı gerek kendi hikayesinde gerekse terapistiyle kurduğu ilişkide çoğunlukla bir kadına yöneliktir. Freud, narsisistik psikonevrozlarda aktarımın nevrotiklerde olduğu gibi otorite figürü olan baba imgesi üzerine yapılmadığını söylediğinde, adeta bir düşlem üreticisi olan nevrotik aktarımı tutkusal aktarımdan ayırmıştır. Buradaki çağrı bir kadına, daha doğrusu kendi annesinin içinde var olamayan kadına yöneliktir. Lacan’ın da söylediği gibi onu “bir şeye adlandırın”, babaya “bu senin çocuğun”, çocuğa da “bu senin baban” diyebilen kadına çağrıdır. Zaman ve mekânın ruhsal yazılımı bu yüzden sorunludur. Çünkü anne kendi kendine yetiyor gözükmekte ve adlandırma çocuğun babasına

---

durumda da analiste ayrı, analizana ayrı bir aktarım ya da karşı-aktarımdan bahsetmek yerine, Lacancı terminoloji içinde her iki öznenin de tabi olduğu aktarımdan bahsetmeyi tercih ediyoruz.

yönelik olmaktan çok başka bir yere, çoğu kez kendi babasına yönelmektedir. Bu da zamanın mantığını ve ailevi ilişkilerin gerçekliğini zedelemektedir.

“Bir şeye adlandıran” baba-nın-adının, çocukta babanın adlandırılmasının işlevi geleceğe bir yatırım olan “proje”, diğer bir deyişle nevrotik aktarıma yol açmasıdır. Proje, bir başlagıca, ulaşılması umulan ama ucu hep açık bırakılan imgesel bir noktaya sahip olmaktır. Ve bu da ancak babaya değin işlevin dayanak olarak alındığı durumlarda mümkündür.

Nevrotik aktarımı oluşturan düşlemsel üretimin ve projenin olmadığı tutkulu aktarım ilişkilerinde yapılabilecek öncelikli çalışma, çerçevenin sınırlarına danışanın sonlanamayan söylemine karşılık uyulmasıdır. Bu zamanda ve mekânda bir başlangıç ve bitişi, yeni bir başlangıç için bekleyişi, sonlanan ve yeniden gelecek olan bir sözü bekleyişi işaret eder. Danışanın diğer aile üyelerinden zamanda ve mekânda ayrışması, yalnızca maruz kalan değil ama kendi hikayesinin öznesi olabilmesiyle yani ancak aile romanı etrafındaki çalışmalarla mümkündür. Bu çalışma da danışanın terapistinin gösterenlerinden geçmesiyle, yani hissedeni yorumlayan, düşleyen bir terapistin varlığıyla gerçekleşebilmektedir. Terapist böylelikle adlandırmaya yol açmakta, diğer bir deyişle adlandırmanın temel işlevi olan bedenle-sözün birbirine bağlanmasını sağlamaktadır. Bu, ikisi arasında yerleşen bildiği-varsayılan-özneye, danışanı ve terapisti emilip yutulmaktan koruyan terapötik alanın simgesel üçüncüsüne kurgusal bir yer yaratmayı amaçlamaktan başka birşey değildir.

Bir açılım: Kültürler-arası terapilerde aktarım sorunsalı

Analitik aktarımdan bahsederken çoğunlukla iki kişi (analist-analizan) arasında gerçekleşen aktarımdan bahsediyoruz. Oysaki Avrupa ve Amerika'nın kimi bölgelerinde, buldukları bölgenin dilini konuşamayan yabancılarla çevirmen eşliğinde kültürler-arası diye adlandırılan terapiler yapılmaktadır. Bunlardan Strasbourg'da faaliyet gösteren “Sınır tanımayan sözler” derneği⁸ hastanede yabancılarla terapi yapan psikanalistlerin terapi esnasında gelişen birtakım dinamiklerin, ruhsal süreçlerin tartışıldığı çatlardan biri. Üzerinde tartışılan bu dinamiklerden temel olanıysa aktarım süreçleri.

Terapi esnasında orada bulunan ve danışanın söylediklerini terapistte, terapistin söylediklerini danışana ileten çevirmenin varlığı, bu üçüncü kişinin de kişisel süreçlerini bu çalışmaya dahil etmektedir. Bu da çoğu kez aktarımın “dağılmasına”, yani salt terapistte değil çevirmene de aktarım yapılmasına da neden olur. Çevirmenin semptomu, dil sürçmeleri ya da

---

⁸ Parole Sans Frontières.

çevirideki boşluklar, hatırlanamayan kelimeler vb. aktarımı değerlendirmek için terapistin göz önünde bulundurduğu öğelerdendir. Aynı zamanda, terapist-danışan-çevirmen arasında dağılan/odaklanan bakış oyunları bu sürecin zenginliğini oluşturur. Danışanın çevirmenin varlığını nasıl algıladığı da bir başka önemli malzemedir.

Tüm bu dinamikler de alışlageldik çerçeveden farklı bir çalışma stilini gerektirir. Ama önemli olan ve çalışmanın sürmesini sağlayan unsur, sözün danışan-çevirmen-terapist üçlüsü arasındaki dolaşımı, tek bir eylem ya da beden parçası üzerinde kristalleşmemesidir. Elbette bu üçlünün de bir üçüncüsü, daha doğrusu simgesel bir dördüncüsü vardır, o da belirli kurallar içinde çalışılan çerçevedir.

Başlangıçta karmaşık gibi görünen bu çalışma tarzı zamanla her üçünün de terapi alanına yaptığı ruhsal yatırımla keyifli bir çalışmaya dönüşebilmekte, önceleri bir engel gibi algılanabilen çevirmenin varlığı kendi kişisel dinamikleriyle, eksi ve artılarıyla terapiyi üzerinde çalışılabilecek malzeme açısından verimli kılabilir. Çalışılan çerçeve gereği aktarımın tek bir kişi –terapist- üzerinde odaklanmaması terapist için bir zorluk olabilmekle birlikte, bir üçüncünün varlığı-bedeni aslında aktarımı kolaylaştırıcı, hatta vurgulayıcı olabilmektedir.

Çevirmenle danışanın aynı kültürden, bazen aynı bölgeden olması, aynı dili konuşması danışan için sempati uyandırabileceği gibi, kimi zaman da çevirmenin varlığı bir tehdit olarak algılanabilmektedir. Aslında çevirmen terapinin belli süreçlerinde sırdaş olma ve tehdit unsuru olma arasında gidip gelir. Bununla birlikte çevirmenin danışan ve herşeyden önce terapist – terapistte duyduğu hayranlık ya da danışanı anlamadığını düşündüğü için kızgınlık, seans sonrasında ek açıklamalar yapma gereksinimi duyma, terapistle özdeşleşme – yaptığı aktarımı da unutmamak gerekir. Ve tabii ki de terapistin şu ya da bu kültürden biriyle, şu ya da bu çevirmenle çalışmayı “tercih etmesi” onun bu ikiliye olan karşı-aktarımını sorgulamayı gerektirir.

Burada yalnızca özet olarak bahsettiğimiz bütün bu avantaj ve dezavantajlarıyla kültürler-arası terapiler bu üçlünün her biri için ilginç bir deneyim olmakla birlikte üzerinde düşünüp üretmeye değer bir alandır.

Kaynakça

- S. Freud & J.Breuer, *Histeri Üzerine Çalışmalar* (1893-1895), İstanbul, 2001, Payel yay.
- S. Freud, “Observations sur l’amour de transfert” (1915), In *La technique Psychanalytique*, Paris, PUF, 2004, p.116-131.
- J. Lacan, Le séminaire Livre VIII, *Le transfert* (1960-1961), Paris, Le Seuil, 2001.
- J. –D. Nasio, Jacques Lacan’ın Kuramı Üzerine Beş Ders” (1992), Ankara, 2007, İmge kitabevi.